

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ОПТИМІЗМУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тетяна МІРОШНІЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка

У статті висвітлено роль педагогічного оптимізму в професійній діяльності вчителя початкових класів. Представлено особистісні якості педагога-оптиміста, що стають професійно значущими передумовами створення сприятливих суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі початкової школи на засадах гуманістичної педагогіки. Схарактеризовано шляхи реалізації педагогічного оптимізму в початковій школі: віра вчителя в потенційні можливості дитини, забезпечення емоційно сприятливого клімату в класі, створення на уроці ситуації успіху, виконання вчителем ролі фасилітатора.

Ключові слова: оптимізм, педагогічний оптимізм, віра, емоційно сприятлива атмосфера, вчитель-фасилітатор, створення ситуації успіху, творчий розвиток молодшого школяра.

The article highlights the role of pedagogical optimism in the professional activity of a primary school teacher. The personal qualities of an optimistic teacher are presented, which become professionally significant prerequisites for creating favorable subject-subject relations in the educational process of primary school based on humanistic pedagogy. The ways of implementing pedagogical optimism in primary school are characterized: the teacher's faith in the child's potential, ensuring an emotionally favorable climate in the classroom, creating a situation of success in the lesson, the teacher's role as a facilitator.

Key words: optimism, pedagogical optimism, faith, emotionally favorable atmosphere, teacher-facilitator, creating a situation of success, creative development of a junior high school student.

WAYS OF IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL OPTIMISM IN PRIMARY SCHOOL

Tetiana MIROSHNICHENKO

Проблема реалізації та продукування вчителем життєтворчого оптимізму в професійній діяльності набуває особливої актуальності в умовах воєнного часу. Кожен день є певною мірою випробуванням для всіх учасників освітнього процесу (вчителя, учнів, їх батьків) на емоційну стійкість, психологічну витривалість, духовну міцність та непохитність ВІРИ в перемогу добра над злом, світла над темрявою. Сьогодні на вчителя початкових класів покладена надзвичайно важлива й, водночас, неймовірно важка місія – бути джерелом натхнення, любові, оптимізму. Незважаючи на теперішній складний період в житті кожного українця, справжній учитель прагне створити емоційно сприятливу атмосферу навіть в укриттях, бомбосховищах під час повітряних тривог. Разом з дітьми вчителі співають патріотичні пісні, грають в ігри, проводять веселі руханки, іншими словами – тримають свій освітній фронт. Духовна незламність та невичерпний оптимізм вчителя – є запорукою морально-духовного розвитку особистості молодших школярів, розвитку в них відчуття життєрадісного шкільного життя, а надто під час війни.

На важливості реалізації вчителем принципу педагогічного оптимізму наголошував видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський, який зазначав, що «вихователь, буває, сам не розуміючи, що коїть, підрубє коріння оптимізму... Оптимізм – це ніби чарівне кольорове скло, крізь яке навколишній світ здається дитині великим чудом. Дитина не просто бачить і розуміє, вона емоційно оцінює, вона любить, захоплюється, дивується, ненавидить, прагне стати на захист добра проти зла...» [10, с. 256].

На нашу думку, принцип педагогічного оптимізму має бути основоположним вихідним положенням гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки. У науковій літературі принцип педагогічного оптимізму (лат. *optimus* – найкращий) трактується як «принцип, що ґрунтується на радості, завдяки чому розкривається творчий та інтелектуальний потенціал дитини [9].

П. Вітебська наголошує на комплексність поняття педагогічного оптимізму, яке включає в себе як особистісні, так і суто професійні властивості, що стає підґрунтям для формування

образу сучасного вчителя [4]. Ми цілком погоджуємося з дослідницею, що важливими є людські якості сучасного вчителя, які стають професійно значимими передумовами створення сприятливих відносин в освітньому процесі та підґрунтям для формування педагогічного оптимізму педагога (рис. 1). Серед них: людяність, доброта, терплячість, порядність, відповідальність, справедливість, обов'язковість, об'єктивність, щедрість, повага до людей, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба спілкування, інтерес до життя вихованців, доброзичливість, самокритичність, чуйність, спрямованість, свідомість, почуття обов'язку, дисциплінованості, вміння працювати з дітьми, самокритичність, здатність до саморозвитку, почуття гумору тощо [4]. Відтак, педагогічний оптимізм відіграє важливу роль у процесі створення образу сучасного вчителя і виступає одним з елементів мотивації всієї діяльності та поведінки сучасного вчителя, забезпечує збіг його поглядів, життєвих позицій та орієнтацій, перспектив та цілей, завдань та інтересів з цілями, завданнями та інтересами суспільства.

Рис. 1. Особистісні якості педагога-оптиміста (П. Вітебська)

Одним із шляхів реалізації оптимізму в педагогічній діяльності вчителя початкових класів є віра в потенційні можливості дитини, в її унікальність та неповторність, віра в перемогу добра над злом.

Гуманна педагогіка Шалви Амонашвілі заснована на Вірі. Видатний педагог-гуманіст будує педагогічну систему на трьох заповідях педагогіки (рис. 2) [1]:

1. Віра у безмежність дитини.
2. Віра в свою іскру Божу.
3. Віра у силу гуманної педагогіки.

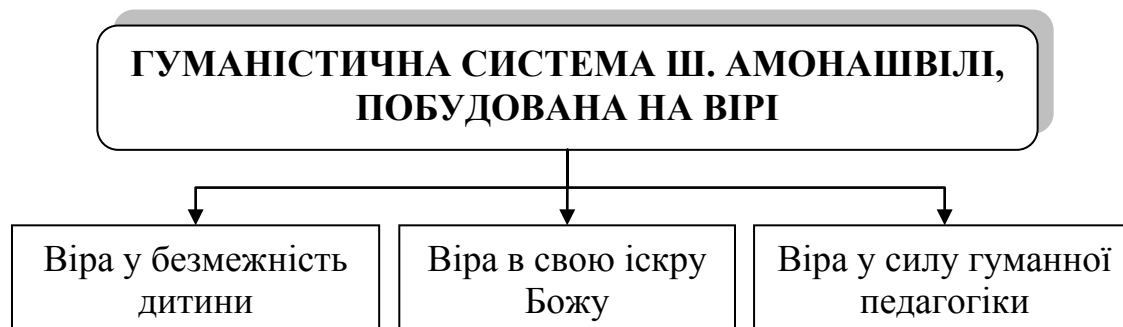

Рис. 2. Педагогічна система Ш. Амонашвілі, побудована на Вірі

Заслуговують на увагу визначені Ш. Амонашвілі основні принципи педагогічної взаємодії учителя й учнів, а саме:

1. Любити кожную дитину.
2. Розуміти і приймати її такою, якою вона є.
3. Озброїтись оптимізмом по відношенню до будь-якої дитини [1].

Одним із положень гуманістичної педагогіки є твердження про те, що кожен день в школі, кожен урок повинен бути організованим як подарунок дітям, взаємодія з учителем має вселяти в них радість пізнання, оптимізм, захоплення. Вважаємо, що вчителеві початкових класів слід опиратися на позитивні якості дитини, підкреслювати її сильні сторони, підтримувати у навчальних досягненнях.

Слід зазначити, що оптимістична спрямованість учителя на навчальні успіхи учнів потребує використання продуктивних методів й прийомів виховання. Цікавою технікою оптимістичного проєктування є метод позитивного «розміщення», запропонована видатним педагогом А. Макаренком. Він пропонував розділити лист паперу на дві частини. Потім в одній колонці записати позитивні риси характеру особистості вихованця, його переваги, кращі сторони характеру, в іншій – недоліки, негативні характеристики особистості. Половину листка з негативними рисами відірвати й викинути, а іншу половину зберегти і постійно тримати перед очима, фокусуєчись лише на позитиві, на сильних сторонах вихованця. Цей метод дозволяв А. Макаренку сформувати в учителя підхід до кожної дитини на основі «оптимістичної гіпотези», тобто з установкою на те, що завтра дитина буде кращою, ніж учора [7, с. 47].

Створення емоційно сприятливого клімату в класі є важливою умовою реалізації педагогічного оптимізму вчителя в роботі з молодшими школярами. Сприятлива емоційно психологічна атмосфера в класному колективі сприяє кращому засвоєнню учнем навчального матеріалу, гармонійному розвитку його особистості. І навпаки, нездоровий психологічний клімат гальмує розвиток дитячого колективу і особистості в ньому, так як пов'язаний з переживанням негативних емоцій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та досвід педагогічної діяльності дозволив визначити найбільш характерні ознаки сприятливої емоційної атмосфери в класі, а саме:

– життєрадісний оптимістичний тон взаємин між усіма учнями, їх відносини будуються на принципах співпраці, взаємодопомоги, доброзичливості;

– атмосфера співтворчості, у відносинах переважають схвалення і підтримка, критика на адресу однокласників висловлюється з добрими побажаннями;

– в учнівському колективі цінуються такі риси особистості як відповідальність, чесність, працелюбність, справедливість, безкорисливість;

– наявність емпатії до інших; учні активні, виконують корисну для всіх справу і домагаються високих показників у навчальній діяльності;

– успіхи чи невдачі окремих учнів класу викликають загальне співпереживання або радість; всередині класу відсутні угруповання.

Одним зі шляхів реалізації педагогічного оптимізму, на нашу думку, є *створення ситуації успіху*. Кожен педагог має організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів таким чином, щоб вони відчували силу успіху, що надихає. Адже саме невдачі у навчанні призводять до того, що школяр починає втрачати інтерес до навчальної діяльності, віру в себе, в свої сили та можливості. Цілком погоджуємося з думкою І. Беґа про те, що найголовніше завдання вчителя – дати дітям відчути радість праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності, бо успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися [2].

Створення ситуації успіху в початковій школі має певний алгоритм:

1. Позбавлення страху – допомагає перебороти невпевненість у власних силах («Люди вчаться на своїх помилках і знаходять інші шляхи розв'язання проблем»).

2. Авансування успішного результату – допомагає вчителю висловити тверду переконаність у тому, що його учень обов'язково впорається з поставленим завданням. Це, в свою чергу, переконує дитину у її власних силах і можливостях («У тебе обов'язково все вийде», «Я навіть не сумніваюсь у позитивному результаті»).

3. Прихований інструктаж дитини про способи і форми здійснення діяльності – допомагає дитині уникнути поразки. Досягається шляхом побажання («Можливо краще почати з...», «Виконуючи роботу, не забудь про...»).

4. Мотивація показує дитині заради кого, чого здійснюється діяльність, кому буде добре після її виконання («Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»).

5. Персональна винятковість – визначає важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється або здійснюватиметься («Тільки ти міг би...», «Тільки тобі я можу доручити»).

6. Мобілізація активності або педагогічне виконання спонукає до виконання конкретних дій («Ми дуже хочемо розпочати роботу...», «Так хочеться швидше побачити...»).

7. Високе оцінювання деталей допомагає емоційно пережити не результат в цілому, а успішне виконання якоїсь окремої деталі («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...») [6, с. 29].

У реалізації педагогічного оптимізму важливим є виконання вчителем *ролі фасилітатора*. Сам термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати».

У психолого-педагогічну теорію і практику термін «фасилітація» ввів американський психотерапевт і педагог К. Роджерс, раніше розвинувши його в недирективній, клієнто- або людиноцентрованій (person-centered) психотерапії [8]. Під фасилітацією навчання К. Роджерс розуміє тип навчання, при якому педагог-фасилітатор, займаючи партнерську позицію, сприяє розвитку учня і може сам навчитися жити [8, с. 225]. З одного боку особистість формується завдяки впливу освіти, а з іншого, особистість, яка розвивається, впливає на освітні структури і сприяє їх вдосконаленню та гнучкості. Спираючись на гуманістичні погляди Карла Роджерса, зауважимо, що педагогічна фасилітація спрямована на саморозвиток і самореалізацією усіх

учасників педагогічної взаємодії. Відповідно, особистість учня приймає особистість педагога і, навпаки, для збагачення власного внутрішнього світу і, завдяки цьому, розвивається потенціал особистості.

У науковому доробку О. Галіцян педагогічна фасилітація розглядається «як вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення», «як інтегроване, професійно-значуще, особистісне утворення, котре детермінується педагогічною емпатією учителя, його професійно-педагогічною усталеністю та комунікативною компетентністю» [5]. На думку дослідниці Т. Сорочан «педагогічна фасилітація» може розглядатись як «тип педагогічної взаємодії», пов'язаної зі створенням сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта [9].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що основними характеристиками педагога-фасилітатора є:

- виробляє вміння ставити й вирішувати освітні завдання, якісно їх вирішувати;
- створює атмосферу абсолютного позитивного сприймання;
- володіє методикою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, емпатією;
- вміє використовувати непрогнозовану ситуацію, готовий відмовитися від конспекту, працювати творчо, креативно;
- вміє створити на уроці невимушену атмосферу, за власним бажанням, в умовах фасилітації та співпраці;
- залучає та сприяє розкриттю творчого потенціалу учасників та учнівського колективу загалом;
- забезпечує Сократичний діалог (грамотні роздуми, судження, що ведуть до рефлексивної поведінки).

Таким чином, вчитель-фасилітатор має включати як особистісні риси та характеристики (спрямованість, установки, відносини, мотиви та цінності), так і їх професійне втілення у діяльності та спілкуванні (індивідуальний стиль діяльності, комунікативна компетентність та ін.)

Таким чином, визначені нами шляхи реалізації педагогічного оптимізму в початковій школі (віра в потенційні можливості дитини, створення емоційно сприятливого клімату в класі, забезпечення ситуації успіху, роль фасилітатора тощо) є необхідними й важливими не тільки для досягнення основних педагогічних цілей вчителя початкових класів, а й для розвитку його професіоналізму, педагогічної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. Киев: Освита, 1991. 111 с.
2. Бех І. Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання. *Педагогіка і психологія*. 2004. №4. С. 5–15.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика. К. : Академвидав, 2011. 248 с.
4. Вітебська П. В. Педагогічний оптимізм як важливий елемент формування образу особистості сучасного вчителя. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. №2. Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11vpvosv.pdf>
5. Галіцан О. А. Формування педагогічної фасилітації майбутніх учителів у процесі навчання у вищому навчальному закладі. *Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. Вип. 5(155). Частина I. Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. С. 223–227.
6. Ковальова В. І. Творча майстерня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 191 с.
7. Макаренко А. С. Педагогічна поема. Вибрані твори : у 2-х т. Т. 2 К., 1950. 700 с.
8. Роджерс К. Р., Фрейберг Дж. Свобода учиться. М.: *Смысл*, 2002. 527 с.
9. Сорочан Т. М. Фасилітація. Нова функція післядипломної педагогічної освіти *Освіта на Луганщині*. 2014. №2 (21). С. 8–11.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 4. 638 с.
11. Ушинський К. Д. Избранные педагогические сочинения. Педагогика. М.: 1974. 569 с.